

*Дунасвська Л. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

*Пилипчук О. П.,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 343.985

ПЕРЕВІРКА ПОКАЗАНЬ НА МІСЦІ ЯК ВИД СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Статтю присвячено з'ясуванню правової природи перевірки (уточнення) показань на місці як процесуального способу отримання доказів. Досліджується практика застосування цієї процесуальної дії при розслідуванні кримінальних проваджень.

Однією із причин неоднокового тлумачення ч. 1 ст. 240 КПК є те, що законодавець безпідставно вживає у ній термін «відтворення дій, обстановки і обставин події» як способу перевірки відомостей, що мають значення для кримінального провадження, тоді як воно є лише передумовою для проведення слідчого експерименту.

Наводяться аргументи на користь того, що поняттям «слідчий експеримент» у тому сенсі, в якому він застосований законодавцем у ст. 240 КПК, повністю охоплюється поняттям «перевірка показань на місці події», якщо тільки її мета досягається шляхом проведення дослідних дій. При цьому пропонується під дослідними діями розуміти не тільки випробування і досліди, але й інші емпіричні методи експериментального дослідження – спостереження, вимірювання, порівняння.

Пропонується викласти норму ч. 1 ст. 240 у такій редакції: «З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право, відтворивши в необхідних випадках обстановку або обставини певної події, провести слідчий експеримент шляхом учинення необхідних дослідних дій».

Істотні відмінності слідчого експерименту, який проводиться на місці певної події (перш за все перевірка чи уточнення показань), від слідчого експерименту у місці, яке не має зв'язку

з кримінальним правопорушенням, не торкаються суті цих процесуальних дій і переважно знаходяться у площині організаційного і тактичного їх забезпечення. У зв'язку з цим обґрунтовується доцільність за класифікуючою ознакою «місце проведення експерименту» виокремлювати два таких його види: 1) слідчий експеримент, що проводиться на місці певної події; 2) слідчий експеримент, що проводиться у будь-якому іншому місці, визначеному слідчим, де будь-яка подія, пов'язана з кримінальним правопорушенням, не відбувалася.

Ключові слова: слідча (розшукова) дія, перевірка показань на місці, слідчий експеримент.

Досудове розслідування є першою стадією кримінального провадження і розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або зверненням до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або зверненням до суду з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ч. 2 ст. 283 КПК). Розслідування кримінальних правопорушень здійснюється шляхом провадження слідчих (розшукових) дій, які є основним засобом отримання і перевірки доказів. Система слідчих (розшукових) дій визначена главою 21 КПК. Проблемам виокремлення перевірки показань на місці як виду слідчого експерименту присвячувалися праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: Р.С. Белкіна, М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої, Л.Г. Дунаєвської, В.Ю. Шепітька, Н.І. Гуковської, Є.О. Даніч, Г.І. Вальчишина, К.О. Чаплинського, Н.З. Рогатинської, Л.Є. Калюжної та інших.

Під слідчими (розшуковими) діями розуміються регламентовані нормами КПК та здійснювані в рамках кримінального провадження процесуальні дії, які становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження і перевірку доказів¹.

Для забезпечення ефективного і якісного розслідування кримінальних проваджень слідчий має використовувати весь арсенал засобів, наданих йому кримінальним процесуальним законодавством. Серед них не останнє місце посідає перевірка показань підозрюваного, потерпілого, свідка на місці події. Ця процесуальна дія при правильному її організаційному і тактичному забезпеченні надає слідчому унікальну можливість перевірити правильність слідчих версій, одержати нові фактичні дані щодо окремих обставин кримінального провадження, переконатися в правдивості чи неправдивості показань осіб тоді, коли в інший спосіб це зробити неможливо або вкрай складно. У слідчій практиці ця процесуальна дія використовується досить часто та визнана ефективним засобом отримання нових і перевірки та уточнення вже отриманих доказів.

Було встановлено, що за 2017 р. і 10 місяців 2018 р. суди України ухвалили 153644 вироки за результатами розгляду кримінальних проваджень усіх категорій. Із них у 18978 вироків (12,4%) містяться посилення на результати слідчих експериментів. В окремих категоріях кримінальних проваджень слідчі застосовували слідчий експеримент ще частіше (наприклад, у провадженнях про умисні вбивства слідчий експеримент застосовувався більше, ніж в 67% випадків)². Ознайомлення із змістом 200 вироків, розміщених в ЄДРСР, показа-

¹ С. Ківалов, С. Міщенко, В. Захарченко, *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального Кодексу України* (Одісей 2013) 441.

² Офіційної статистики щодо кількісних показників застосування органами досудового слідства перевірки показань на місці не існує. Для того, щоб одержати уявлення про те, наскільки поширеною є практика застосування цієї процесуальної дії, були використані дані щодо застосування у слідчій практиці слідчого експерименту. В Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР <zemelshik.com.ua/reestr-sudovyh-rishen.html>) відбиралися кількісні показники зареєстрованих вироків судів. Після цього за пошуковими сло-

ло, що в абсолютній більшості випадків слідчі експерименти проводяться з метою перевірки й уточнення показань підозрюваних, потерпілих, свідків на місці, де відбулося кримінальне правопорушення. Такий же результат одержано при ознайомленні з 20 кримінальними провадженнями у Дніпровському та Деснянському районних судах м. Києва. Спількування зі слідчими показало, що це результат не випадковий, при розслідуванні кримінальних правопорушень вони майже завжди за правилами проведення слідчого експерименту проводять перевірку і уточнення показань підозрюваних, потерпілих, свідків на місці події.

Разом із тим, питання щодо правової природи перевірки показань на місці події залишається дискусійним і однозначно не вирішеним, що в значній мірі зумовлено недоліками у його законодавчому врегулюванні.

Саме через це питання поглибленого дослідження перевірки показань на місці події, з'ясування і обґрунтування правової природи цієї процесуальної дії є актуальним і спрямованим на подальший розвиток процесуального законодавства, підвищення якості й ефективності діяльності органів досудового розслідування, удосконалення існуючих та напрацьованих нових методичних рекомендацій.

У Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р. питання про сутність перевірки показань на місці події вирішувалося більш послідовно, ніж у чинному законодавстві. Ч. 1 ст. 194 цього Кодексу «Відтворення обстановки і обставин події» встановлювалося: «З метою перевірки й уточнення результатів допиту свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого або даних, одержаних при провадженні огляду та інших слід-

чих дій, слідчий може виїхати на місце і в присутності понятих, а в необхідних випадках за участі спеціаліста, свідка, потерпілого і підозрюваного або обвинуваченого відтворити обстановку і умови, в яких ті чи інші події могли відбуватися в дійсності». Вважалося, що цією нормою охоплюється три різні слідчі дії: слідчий експеримент, перевірка показань на місці і реконструкція¹.

Під перевіркою показань на місці В. Ю. Шепітько вважає слідчу дію, яка полягає у зіставленні показань про пов'язані з певним місцем обставини злочину з фактичною обстановкою на цьому місці, показаною слідчому в присутності понятих особою, яка дала показання, з метою з'ясування їх достовірності².

На думку В. Шепітька, сутність перевірки показань на місці полягає у показі обвинуваченим, підозрюваним, свідком чи потерпілим певного місця, пов'язаного з розслідуваною подією, розповіді про вчинені на цьому місці дії, зіставленні свідчень, наданих цими особами, з об'єктивною обстановкою на місці і демонстрації деяких дій. При цьому такі елементи, як показ, розповідь і зіставлення, що використовуються при проведенні перевірки показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка на місці, розглядаються як обов'язкові, а демонстрація дій – як факультативний елемент.³

У главі 20 КПК 2012 р. «Слідчі (розшукові) дії» термін «перевірка показань на місці» відсутній і не вживається ні як допоміжний тактичний прийом, що застосовується при допиті особи, ні як самостійна слідча (розшукова) дія. Ч. 1 ст. 240 цього Кодексу встановлено, що під час досудового розслідування слідчий, прокурор з метою перевірки

вами «слідчий експеримент» відбиралися кількісні показники зареєстрованих вироків судів, у яких є посилання на слідчий експеримент як на доказ. Таким чином було встановлено кількість кримінальних проваджень, при розслідуванні яких органи досудового слідства проводили слідчі експерименти і розгляд яких закінчився ухваленням вироків. Це мінімальний показник, оскільки при застосуванні такої методики не враховується, що у багатьох випадках в одному провадженні проводиться два, три і більше експериментів.

¹ В. Маляренко, В. Гончаренко, *Кримінально-процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар* (Форум 2003) 430.

² В. Шепітько, *Криміналістика* (Право 2008) 252.

³ Т. Варфоломеева та ін, *Криміналістика. Академічний курс* (Юрінком Інтер 2011) 338.

і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, мають право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Така прогалина в законодавчому врегулюванні цього питання призвела до дискусії, суть якої зводилася до з'ясування процесуальної природи перевірки показань допитаної раніше особи з виїздом (виходом) на місце події і правомірності її застосування у слідчій практиці.

Частина науковців і практикуючих юристів на підставі теоретичних досліджень і аналізу правозастосовної практики відстоювали позицію, згідно з якою перевірка показань на місці охоплюється поняттям «слідчий експеримент», який вжито у ст. 240 КПК. Зокрема, І. В. Гора і В. А. Колесник зазначали: «За сутністю, змістом і завданнями, що можуть бути поставлені й розв'язані в результаті проведення слідчого експерименту як слідчої дії, передбаченої статтею 240 Кримінального процесуального кодексу України, це може бути здійснення експериментальних дій слідчим, прокурором самостійно або за участю інших учасників слідчої (розшукової) дії або ж проведення в межах цієї слідчої (розшукової) дії перевірки показань раніше допитаної особи»¹.

Такої ж позиції дотримувалася Л. Калюжна, яка вказувала: «Формально «перевірка показань на місці» вписується у зміст ст. 240, зокрема, якщо розглядати «перевірку відомостей» як перевірку даних, які отримані в результаті допиту

підозрюваного, обвинуваченого та ін. щодо обставин кримінального правопорушення»².

В. Негребецький відзначив: «Аналіз норми ст. 240 КПК України, що передбачає слідчий експеримент, не дає чіткої відповіді щодо можливості проведення перевірки показань на місці в межах передбаченої цією нормою процедури слідчої (розшукової) дії» все ж уважає, що «проводити перевірку показань на місці в межах ст. 240 КПК допустимо»³.

Протилежну думку висловила Н. Рогатинська: «Після прийняття в квітні 2012 р. нового КПК України в Кодексі вже немає «відтворення обстановки та обставин події», немає і такої слідчої дії, як «перевірка показань на місці». Йдеться лише про слідчий експеримент (ст. 240 КПК). Від перевірки показань на місці слідчий експеримент відрізняється суттю і суб'єктом»⁴.

Цю ж позицію відстоює Г. Вальчишин, уважаючи, що «чинний КПК необхідно доповнити окремою нормою, якою варто передбачити проведення перевірки показань на місці, яка не може і не має охоплюватися слідчим експериментом, що відрізняється від неї своєю природою»⁵.

Більш обґрунтованою є думка, згідно з якою перевірка показань на місці, як правило, охоплюється поняттям «слідчий експеримент». Оскільки відсутність у ст. 240 КПК терміна «перевірка показань на місці події» не означає, що слідчий не вправі провести з виїздом (виходом) на місце події перевірку показань особи з тим, щоб уточнити, підтвердити або спростувати показання. Частиною 1 цієї статті встановлено, що метою слід-

¹ І Гора, В Колесник, 'Слідчий експеримент чи перевірка показань особи' (2012) *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* 255.

² Л Калюжна, 'Щодо можливості проведення перевірки показань на місці за новим КПК України' (2012) 16(3) *Часопис Академії адвокатури України* 3.

³ В Негребецький, 'Перевірка показань на місці як процес пізнання' (2016) 6 *Підприємництво, господарство і право* 181.

⁴ Н Рогатинська, 'Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні' (2016) 2 *Актуальні проблеми правознавства* 151.

⁵ Г Вальчишин, 'Сучасне розуміння слідчого експерименту: вітчизняний та зарубіжні погляди' (2018) 2(2) *Науковий вісник Херсонського державного університету* 10.

чого експерименту є перевірка і уточнення відомостей які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Очевидно, що йдеться про перевірку і уточнення тих відомостей, які вже одержані шляхом проведення інших гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі допитів підозрюваного, потерпілого, свідка.

Необхідність перевірити і (або) уточнити показання підозрюваного, потерпілого, свідка виникає: коли є сумніви у достовірності чи повноті показань особи стосовно вчинених нею або іншою особою дій, а також щодо обстановки чи обставин події; коли особа під час різних допитів дала неоднакові показання щодо дій, обстановки чи обставин події; коли у показаннях різних осіб є суперечності стосовно вчинених будь-ким дій, а також щодо обстановки чи обставин події. З метою перевірки і (або) уточнення показань слідчий може провести повторні допити, одночасні допити двох і більше осіб, додатковий огляд місця події, експертизу тощо. Будь-яких застережень стосовно можливості перевірити й уточнити показання особи на місці події закон не містить; така перевірка й уточнення показань особи може відбуватися залежно від конкретних обставин на місці події кримінального правопорушення або в іншому місці.

Таким чином поняття «перевірка і уточнення показань на місці події» повністю охоплюється вжитим у ч. 1 ст. 240 КПК поняттям «перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення». Однак сама по собі перевірка й уточнення показань ще не є слідчим експериментом.

Слово «експеримент» походить від латинського слова «experimentum» (іс-

пит, дослідження) і означає один із основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов.¹ Розрізняють пасивний і активний експерименти. При пасивному експерименті інформація про досліджуваний об'єкт накопичується шляхом пасивного спостереження в умовах звичайного функціонування об'єкта. Активний експеримент проводиться з застосуванням штучного впливу на об'єкт².

В юридичній літературі неодноразово слушно відзначалося, що слідчий експеримент, хоча й має спільні риси з експериментом як загальнонауковим методом дослідження, в значній мірі відрізняється від нього і використовується як пізнавальний прийом під час проведення слідчих дій³.

Фактично при проведенні слідчого експерименту слідчий здійснює дослідження конкретних явищ, тобто провадить емпіричне дослідження. Визначальними емпіричними методами дослідження у дослідній справі визнаються: 1) спостереження (систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження); 2) вимірювання (процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру); 3) порівняння (процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення подібності чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження); 4) експеримент (апробація знання досліджуваних явищ у контрольованих або штучно створених умовах)⁴.

Будь-який експеримент, в тому числі слідчий, здійснюється шляхом вчинення

¹ Словник української мови, том 2 (Київ 1971) <<http://sum.in.ua/s/eksperiment>> дата звернення 21.12.2018.

² В Кислий, *Методологія та організація наукових досліджень. Конспект лекцій* <http://elkniga.info/book_273_glava_10_3._losnwlogical_dynamics.html> дата звернення 21.12.2018.

³ К Чаплинський, 'Слідчий експеримент як об'єкт криміналістичного дослідження' (2011) 2(7) *Вісник Академії митної служби України. Серія Право* 146.

⁴ 'Емпіричні методи наукового дослідження' портал Маріупольського державного університету. <<http://moodle.mdu.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=1823>> дата звернення 21.12.2018.

експериментальних дій, які і є його суттю. Перевірка й уточнення показань особи на місці події полягає у повторному опитуванні цієї особи, що проводиться у реально існуючій чи штучно створеній обстановці, за реально існуючих чи штучно створених умов і обставин, та супроводжується демонстрацією цією особою (відтворенням, показом) дій, які, за її показаннями, вона вчинила, послідовності цих дій, а також наочних пояснень щодо дій інших осіб і обставин події. В необхідних випадках можуть бути проведені випробування (наприклад, демонстрація можливостей цією особою сприймати подію чи її окремі елементи, в тому числі з використанням технічних засобів, вчинення певних дій, які вона, за її показаннями, вчинила в певних умовах, за певних обставин чи протягом певного часу) і досліди (перевірка експериментальним шляхом можливості існування певних фактів і явищ, що відбулися за показаннями цієї особи).

Важливо відзначити, що цю слідчу (розшукову) дію організовує і проводить слідчий, який у такий спосіб перевіряє, уточнює показання особи, одержуючи нові фактичні дані, що підлягають оцінці як доказ. При цьому слідчий не пасивно споглядає за ходом слідчої дії, а є активним спостерігачем. Активність спостерігача виявляється в цілеспрямованості і вибірковості спостереження, в наявності у нього певної цільової установки: що спостерігати, на які явища звертати увагу в першу чергу¹. Ці ознаки «активного спостереження» в повну міру відносяться і до слідчого, коли він проводить перевірку показань особи на місці події. Крім того слідчий при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії вибирає умови спостереження та засоби спостереження (прилади, вимірювальні інструменти тощо), проводить сам або організовує вимірювання відрізків часу чи відстані між об'єктами, швидкості і темпу пересування людей, транспортних засобів тощо,

здійснює фіксацію перебігу дії, складає схеми, графіки, діаграми тощо. Таким чином навіть у найпростіших випадках (коли не проводяться досліди або випробування) слідчий при перевірці (уточненні) показань на місці події застосовує методи пізнання і тактичні прийоми, які характерні для експериментального дослідження. У зв'язку з цим поняттям «слідчий експеримент» у тому сенсі, в якому він застосований законодавцем у ст. 240 КПК, повністю охоплюється поняттям «перевірка показань на місці події».

Суть проблеми, яка призвела до неоднозначного тлумачення ч. 1 ст. 240 КПК, полягає в тому, що законодавець безпідставно вживає у ній термін «відтворення дій, обстановки і обставин події» як спосіб перевірки відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Цією нормою встановлено, що слідчий експеримент здійснюється шляхом: 1) відтворення дій, обстановки, обставин певної події, 2) проведення необхідних дослідів чи випробувань. Якщо дослід, випробування дійсно є експериментальними діями, а «відтворення дій» тільки в деяких випадках можна віднести до «випробувань», то «відтворення обстановки або обставин» само по собі не може називатися експериментальною дією; воно є лише передумовою для проведення експериментального дослідження (пасивного чи активного), штучним створенням умов, зокрема, для зіставлення раніше отриманих доказів з тими фактичними даними, які отримуються в ході експерименту. З цього приводу Р.С. Белкін слушно зазначав: «Створення умов, обстановки, подібних до обстановки справжньої події, ще не є експериментом. Це інколи, хоча і не завжди, лише необхідна умова тактично правильного проведення слідчого експерименту. Але експеримент не може обмежуватися тільки реконструкцією обстановки події, оскільки у самому факті реконструкції,

¹ *Короткий курс лекцій з дисципліни Історія і філософія науки* <https://studme.com.ua/137812255156/filosofiya/istoriya_i_filosofiya_nauki_-_mamzina_as.html> дата звернення 21.12.2018.

створенні умов, подібних до умов, в яких протікала справжня подія, ще не має нічого експериментального, дослідного»¹.

Очевидно, маємо справу з невдалим конструюванням ч. 1 ст. 240 КПК, що не повинно вплинути на той зміст, який вкладав законодавець в цю норму. Можна було б зняти проблему, виклавши цю норму у такій редакції: «З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право, відтворивши в необхідних випадках обстановку або обставини певної події, провести слідчий експеримент шляхом учинення необхідних дослідних дій». Таким чином перевірка показань на місці події завжди є слідчим експериментом, якщо тільки її мета досягається шляхом проведення дослідних дій.

За своїм характером до слідчого експерименту близькі деякі види експертизи – і в тому, і іншому випадку пізнання відбувається через учинення дослідних дій. Однак процесуальні правила призначення, проведення, фіксації й оцінки результатів цих слідчих (розшукових) дій мають істотні відмінності. Основна ж їх відмінність, як слушно відзначала Н. І. Гуковська, полягає в тому, що експертиза завжди проводиться особою, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (експертом), а слідчий експеримент – слідчим, від якого таких знань не вимагається².

На практиці використовується проведення без дослідних дій перевірки показань на місці події для їх «підтвердження», «закріплення». Така практика вважається неправильною³. Разом із тим не можна не звернути уваги на те, що завдяки такому допиту на місці підозрю-

ваний пригадує певні обставини, слідчому вдається відшукати нові речові докази, встановити окремі деталі і подробиці злочину, що в цілому позитивно сприяє розслідуванню. Можливо є сенс рекомендувати називати таку слідчу (розшукову) дію не «слідчим експериментом», а «повторним допитом особи на місці, де відбулася подія», тобто одним із видів допиту, що повністю узгоджувалося б із ч. 1 ст. 224 КПК.

Зокрема, за сутністю і завданнями проведення слідчий експеримент може становити два різних види дій, що мають назву однієї слідчої дії, але відрізняються за приводами, підготовкою, тактичними прийомами проведення та правилами, порушення яких може викривити отримані результати і вплинути на їх оцінку. Такими діями можуть бути проведення власне експерименту або перевірки в його межах раніше наданих показань особи в місці, про які йдеться у цих показаннях, і за участі цієї особи»⁴. Таку думку Є. О. поділяє Даніч: «... слідча (розшукова) дія, передбачена ст. 240 КПК України, за особливостями проведення та виконуваними завданнями умовно поділяється на два види: власне «слідчий експеримент» і «перевірка показань на місці», що потребує відповідного законодавчого унормування»⁵.

Відмінності, умовно кажучи «лабораторного» слідчого експерименту, від слідчого експерименту, який проводиться на місці певної події (перш за все перевірка чи уточнення показань), як правильно відзначається у багатьох літературних джерелах, дійсно є істотними, проте вони не торкаються суті цих процесуальних дій і переважно знаходяться у площині організаційного і тактичного їх забезпечення.

¹ Р Белкін, *Теория и практика следственного эксперимента* (Москва, Высшая школа МВД СССР 1959) 11.

² Н Гуковская, 'Следственный эксперимент (пособие для следователей)' (1958) *Юридическая литература* 7.

³ С Ківалов, С Міщенко, В Захарченко, *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального Кодексу України* (Одісей 2013) 498.

⁴ *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України* 535. <<http://mego.info>> дата звернення 21.12.2018.

⁵ Є Даніч, 'Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту' (автореф дис канд юрид наук, Київ 2018) 18.

«Лабораторний» слідчий експеримент може бути проведений у місці, яке не має зв'язку з кримінальним правопорушенням (у кабінеті слідчого, в лабораторії тощо), якщо фактична навколишня обстановка не має значення для з'ясування характеру й особливостей предмета дослідження. Участь у слідчому експерименті підозрюваного, потерпілого, свідка у такому випадку не є обов'язковою навіть тоді, коли перевіряються повідомлені ними відомості. Під час такого слідчого експерименту дослідні дії може виконувати сам слідчий, прокурор, інша особа (спеціаліст, статист). Відповідно і арсенал тактичних прийомів, які при цьому може застосувати слідчий, невеликий і зумовлений тими діями, що виконуються при проведенні дослідів, випробування, а також методичними рекомендаціями щодо їх виконання (здебільше технічного характеру).

Перевірка й уточнення показань особи на певному місці здійснюється, якщо в показаннях допитаної особи містяться відомості, які пов'язані з обстановкою конкретного місця, але вони неповні або містять суперечності чи прогалини, що можна перевірити тільки зіставленням з фактичною обстановкою чи умовами на місці події. На відміну від «лабораторного» експерименту, при проведенні перевірки показань на місці участь раніше допитаної особи є обов'язковою і вона має активний характер. Зокрема, така особа самостійно показує місця й об'єкти, пов'язані з досліджуваними обставинами події, у проведенні слідчого експерименту ця особа може брати участь, надаючи допомогу слідчому у відтворенні обстановки й умов, що мають значення для його проведення, а також демонструючи окремі свої дії чи дії інших осіб. Специфікою перевірки показань на місці події є й те, що вона супроводжується не тільки демонстрацією і відтворенням особою певних дій та акцентування нею уваги на певних деталях

обстановки на місці події, але й тим, що вона бере безпосередню участь у проведенні дослідів, вимірювань, випробувань, тобто всього спектру дослідних дій, які в цій ситуації може застосувати слідчий. Тактика перевірки показань на місці передбачає використання різних тактичних прийомів, постановку уточнюючих, доповнюючих чи контрольних запитань; аналіз відповідей особи, показання якої перевіряються; зіставлення показань, що були одержані на допиті, з реальною картиною місця події, надання особі, показання якої перевіряються, можливості пояснити розбіжності між показаннями і даними місця події, та ін¹.

Істотними також є відмінності організаційного характеру. При проведенні експерименту на місці події слідчий залежно від конкретних обставин має забезпечити процесуальну дію охороною, необхідними техніко-криміналістичними та спеціальними засобами, знарядями, інструментами транспортними засобами, спеціальним транспортом. Якщо змінилися обстановка і умови, які мають значення для результату слідчого експерименту, слідчий з метою максимального наближення умов проведення слідчої (розшукової) дії до тих, за яких відбувалася подія, має вжити заходів до реконструкції обстановки і умов події в тій частині, що має значення для достовірності результатів експерименту. Для забезпечення проведення слідчого експерименту нерідко необхідно залучати транспортні засоби, водіїв із числа сторонніх осіб, охорону, на тривалий час переривати звичні процеси, наприклад, зупиняти рух автотранспорту, а також вирішувати питання фінансового характеру (оренда транспортних засобів, оплата послуг водіїв чи інших осіб тощо).

Виходячи з того, що особливості організаційного і тактичного забезпечення слідчого експерименту в значній мірі визначаються місцем його проведення, пропонується за класифікуючою озна-

¹ Л Дунаєвська, Д Сергєєва, *Організація і тактика слідчого експерименту. Криміналістична тактика: навчальний посібник* (Алерта 2017) 146–164.

кою «місце проведення експерименту» виокремлювати два таких його види:

1) слідчий експеримент, що проводиться на місці певної події (на місці вчинення кримінального правопорушення, де були знайдені речові докази, на місці, де за свідченням підозрюваного сталася подія, учасником якої він був, тоді, коли було вчинено злочин в іншому місці й іншою особою (перевірка алібі) тощо;

2) слідчий експеримент, що проводиться у будь-якому іншому місці, визначеному слідчим, де будь-яка подія, пов'язана з кримінальним правопорушенням, не відбувалася.

Зазначені види слідчого експерименту можуть мати відчутне практичне значення, оскільки розрізняються не тільки за завданнями, що можуть бути поставлені й розв'язані в результаті проведення цієї процесуальної дії, але й особливостями організаційних заходів і специфікою тактичних прийомів, які застосовуються під час її проведення.

Перевірка показань на місці є ефективним засобом отримання нових і перевірки й уточнення вже отриманих доказів. У слідчій практиці ця процесуальна дія проводиться досить часто. Питання щодо правової природи перевірки показань на місці події є дискусійним у зв'язку з недоліками в його законодавчому врегулюванні, зокрема у зв'язку з тим, що законодавець безпідставно вживає у ч. 1 ст. 240 КПК термін «відтворення дій, обстановки і обставин події» як способу перевірки при проведенні слідчого експерименту відомостей, що мають значення для кримінального провадження, в той час як воно є лише передумовою для проведення експериментального дослідження, штучним створенням умов для зіставлення раніше отриманих доказів із тими фактичними даними, які отримуються в ході експерименту.

Будь-який експеримент, в тому числі слідчий, здійснюється шляхом вчинення експериментальних дій, які і є його суттю. Перевірка й уточнення показань особи на місці події полягає у повторному опитуванні цієї особи, що проводиться

у реально існуючій чи штучно створеній обстановці, за реально існуючих чи штучно створених умов і обставин, та супроводжується демонстрацією цієї особою (відтворенням, показом) дій, які, за її показаннями, вона вчинила, послідовності цих дій, а також наочних пояснень щодо дій інших осіб і обставин події. Слідчий при проведенні цієї слідчої дії вибирає умови спостереження та засоби спостереження, проводить сам або організовує вимірювання відрізків часу чи відстані між об'єктами, швидкості і темпу пересування людей або транспортних засобів, здійснює фіксацію перебігу дії, складає схеми, графіки, діаграми, а також у необхідних випадках проводить досліди або випробування. Таким чином слідчий при перевірці (уточненні) показань на місці події застосовує методи пізнання і тактичні прийоми, які характерні для експериментального дослідження. У зв'язку з цим поняттям «слідчий експеримент» у тому сенсі, в якому він застосований законодавцем у ст. 240 КПК, повністю охоплює поняття «перевірка показань на місці події»; така слідча (розшукова) дія завжди є слідчим експериментом, якщо тільки її мета досягається шляхом проведення дослідних дій.

За класифікуючою ознакою «місце проведення експерименту» доцільно виділити такі види слідчого експерименту: 1) слідчий експеримент, що проводиться на місці певної події, пов'язаної з кримінальним правопорушенням; 2) слідчий експеримент, що проводиться у будь-якому іншому місці, визначеному слідчим, де будь-яка подія, пов'язана з кримінальним правопорушенням, не відбувалася.

Пропонується викласти норму ч. 1 ст. 240 у такій редакції: «З метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право, відтворивши в необхідних випадках обстановку або обставини певної події, провести слідчий експеримент шляхом учинення необхідних дослідних дій».

**REFERENCE LIST
BIBLIOGRAPHY**

ARTICLES

1. Chaplynskyi K O, 'Slidchyi eksperyment yak obiekt kryminalistychnoho doslidzhennia' [Investigator experiment as object of forensic science researches] (2011) 2 (7) Visnyk akademii mytnoi sluzhby Ukrainy 145–149 (in Ukrainian).
2. Hora I V, Kolesnik V A, 'Slidchyi eksperyment chy perevirka pokazan osoby' [Investigator experiment or verification of a person testimonies] (2012) Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. 249–256 (in Ukrainian).
3. Kaliuzhna L Ye, 'Shchodo mozhyvosti provedennia perevirky pokazan na mistsi za novym KPK Ukrainy' [About ability to conducting of verification of testimonies on a place for new Criminal Procedural code of Ukraine] (2012) 16 (3) Chasopys Akademii advokatury Ukrainy 1–4 (in Ukrainian).
4. Nehrebetskyi V V, 'Perevirka pokazan na mistsi yak protses piznannia' [Verification of testimonies on a place as cognitive process] (2016) 6 Pidpriemnytstvo, gospodarstvo I pravo 177–181 (in Ukrainian).
5. Rohatynska N Z, 'Deiaki osoblyvosti provedennia slidchoho eksperymentu u kryminalnomu provadzheni' [Some features to conducting of investigators experiment in criminal procedure] (2016) 2 Aktualni problem pravoznavstva 149–153 (in Ukrainian).
6. Valchyshyn H I, 'Suchasne rozuminnia slidchoho eksperymentu: vitchyzniani ta zarubizhni pohliady' [Modern sense of the investigative experiment] (2018) 2 (2) Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu 10 (in Ukrainian).

AUTHORED BOOKS

7. Belkin R S, *Teoriya y praktyka sledstvennoho eksperymentu* [Theory and practice of investigator experiment] Moskva (Vysshiaia shkola MVD SSSR1959) 169 (in Russian).
8. Varfolomeieva T V ta in, *Kryminalistyka. Akademichnyi kurs* [Forensic science. Academy course] (Kyiv, Yurinkom Inter 2011) 496 (in Ukrainian).
9. Dunaevska L G, Serhieieva D B, *Organizatsia i taktyka slidchoho eksperymentu* [Organization and tactic of investigative experiment] (Alerta 2017) 244 (in Ukrainian).
10. Dunaevska L G, Serhieieva D B, *Kryminalistychna taktyka: Navchalnyi posibnyk* [Forensic science tactic] Kyiv (Pravova yednist 2017) 146–164 (in Ukrainian).
11. Hukovskaia N I, *Sledstvennyi eksperyment (posobyie dlia sledovatelei)* [Investigator experiment. Teachers manual] (Moskva, Yurydycheskaia lyteratura 1958) 96 (in Russian).
12. Kivalov S V, Mishchenko S M, Zakharchenko V Yu, *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho protsesualnoho Kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical commentary of the Criminal Procedural Code of Ukraine] (Kharkiv, Odisei 2013) 1183 (in Ukrainian).
13. Maliarenko V T, Honcharenko V G, *Kryminalno-protsesualnyi Kodeks Ukraine: naukovo-praktychnyi komentar* [Criminal Procedural Code of Ukraine: scientific and Practical commentary] (Kyiv, Forum 2003) 938 (in Ukrainian).
14. *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and Practical commentary of the Criminal Procedural Code of Ukraine] 535. <<http://mego.info>> data zvernennia 21.12.2018 (in Ukrainian).
15. *Slovyuk ukrainskoi movy: v 11 tomakh* [Modern Ukrainian language vocabulary: in 11 part] 2 (Kyiv 1971) <<http://sum.in.ua/s/eksperyment>> data zvernennia 21.12.2018 (in Ukrainian).
16. Kyslyi V M, *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzen* [Methodology and organization of scientific research] Konspekt lektsii. <http://elkniga.info/book_273_glava_10_3_.losnwlogical_dynamics.html> data zvernennia 21.12.2018 (in Ukrainian).
17. Shepitko V Yu, *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Forensic science: manual] (Kharkiv, Pravo 2008) 464 (in Ukrainian).

THE DISSERTATION AUTHOR'S ABSTRACT

18. Danich Ye O, 'Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas provedennia slidchoho eksperymentu' [Use of special knowledge in conduction investigative experiment] (avtoref dys kand yuryd nauk, Kyiv 2018) 18 (in Ukrainian).

WEBSITES

19. 'Empirychni metody naukovoho doslidzhennia' [Empirical methods of scientific research] / portal Mariupolskoho derzhavnoho universytetu <<http://moodle.mdu.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=1823>> data zvernennia 21.12.2018 (in Ukrainian).

20. Korotkyi kurs leksii z dystsypliny «Istoriia i filosofia nauky» [History and philosophy of law] <https://studme.com.ua/137812255156/filosofiya/istoriya_i_filosofiya_nauki_-_mamzina_as.html> data zvernennia 21.12.2018 (in Ukrainian).

Dunaevska L., Pylypchuk O. Verification of testimonies on a place as type of investigative experiment.

The article is devoted to refinement of legal nature of verification (clarification) of testimonies of a place as procedural way to obtain an evidence. The practice of applying this procedural action in investigating criminal proceedings is researched.

One of the reason for unequal interruption of p.1 art. 240 CPC is that legislator unreasonably uses term 'reproduction of action, situation and circumstance' as a way of verifying statement which have importance for criminal proceed, while it's only a prerequisites of investigative experiment.

Arguments in favor of the fact that the legislator applies the term «investigative experiment» in the sense in art. 240 CPC is completely covered by term 'verification of testimonies on a place' if it's objective through conduction researching actions. Under term 'researcher acts' propose to understand not only trials into research, but also other empirical methods experimental research- observation, measurement, compression.

Is offered to provide p.1 art.240 CPC in next version: 'For the propose of verification and specification which have main meaning establishment of circumstances of criminal proceed, investigator, prosecutor has a right to conduct investigative experiment by committing the necessary researching acts, replaying in necessary accident situation and circumstance certain occasion.

The main difference of investigative experiment, which conduct on the definitely place (first of all verification or clarification of testimonies) from investigative experience in place, which have not connection with criminal offense, doesn't concern this procedural act and mostly located in the area of organizational and tactical provision of them. In this regard justifies the expediency to classify the «place to conduct experiment» to distinguish two of its following types: 1) an investigative experiment conducted on the place of a particular event; 2) an investigative experiment conducted in any other place designated by the investigator, where any event related to a criminal offense did not occur.

Key words: *investigative (search) actions, verification of testimonies on a place, investigative experiment.*

Стаття надійшла до редакції журналу 22.12.2018.